

Ілля ШУЛЬГА

Про відомого українського історика Іллю Гавриловича Шульгу написано вже чимало. Як правило, про нього писали статті його учні, а також колеги по спільній роботі в Ужгородському державному університеті та Вінницькому педінституті. Ілля Гаврилович належав до тих небагатьох сучасних дослідників, який набув слави ще за життя, про якого писали автори фундаментальної праці "Радянська енциклопедія історії України" (К., 1972. -Т.4). Серед вчених, які відгукнулися про наукову і педагогічну діяльність І.Г.Шульги, були професори І.Гранчак, В.Сливка, В.Задорожний, В.Ілько, В.Грабовський, доценти О.Довганич, В.Турияниця, М.Лелекач та багато інших. Ким же був і яке місце посідав доктор історичних наук, професор, лауреат Державної премії України імені Т.Г.Шевченка (посмертно) Ілля Гаврилович Шульга в українській історіографії?

І.Г.Шульга народився 3 серпня 1921 р. в с.Верещаках (тепер Лисянського району Черкаської області) в сім'ї селянина-бідняка. В 1948 р. закінчив історичний факультет Львівського державного університету ім.І.Франка. Саме під час навчання в цьому престижному вузі молодого історика Іллю Шульгу запримітив видатний український історик, учень славетного Михайла Грушевського, академік Іван Петрович Крип'якевич. Ілля Шульга справедливо вважається одним із кращих учнів свого видатного вчителя. Однак шлях в науку молодого історика був непростим: спочатку працював вчителем, де набрався досвіду й педагогічної майстерності. Вони потім стали в пригоді майбутньому викладачеві університету.

Аспірантуру І.Г.Шульга закінчив у Інституті історії АН УРСР, після чого успішно захистив кандидатську дисертацію на тему "Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Лівобережній Україні в другій половині XVIII ст." (Київ, 1954).

З 1954 р. І.Г.Шульга починає свою педагогічну та наукову діяльність в Ужгородському університеті.

Необхідно погодитись з авторами статті "Історія була його душею, Україна -любов'ю" В.Задорожним та І.Гранчаком, що "ужгородський період (1954-1972 рр.) у житті вченого відіграв особливу роль". Це дійсно так. В Ужгороді він написав майже всі свої фундаментальні праці, а також захистив докторську дисертацію на тему "Соціально-економічні відносини і класова боротьба на Закарпатській Україні в період розкладу і кризи феодално-кріпосницького ладу (друга половина XVIII - перша половина XIX ст.)" (Ужгород, 1965).

В Ужгороді І.Г.Шульга очолив кафедру історії СРСР (1958) і, як пишуть автори праці "Осередок освіти, науки, культури", присвяченій 50-річчю заснування Ужгородського державного університету, І.М.Гранчак,

О.Д.Довганич, В.Ю.Сливка і В.В.Туряниця, саме з цього часу “увага до вивчення історії Закарпаття особливо посилилась. Вихованець львівської школи істориків активно почав досліджувати мало вивчені раніше питання соціально-економічної та політичної історії Закарпаття другої половини XVIII і першої половини XIX ст.”. Високо оцінили наукову діяльність вченого автори першого тому “Нарисів історії Закарпаття” (Ужгород, 1993): “... дослідження І.Шульги побудовані виключно на архівних джерелах. Ілля Гаврилович був серед тих дослідників історії Закарпаття, які десятиліттями не покидали залів архівів не лише Закарпаття, але й Львова, Києва... Тематика його монографій гранично чітка - це економічні, соціальні, політичні й культурні процеси в Закарпатті другої половини XVIII - першої половини XIX ст. В дослідженні І.Шульги широко... розкрито еволюцію аграрних відносин, роль міст як економічних, так і культурницьких центрів. На нових матеріалах висвітлюється і розвиток класової боротьби”.

Перу І.Г.Шульги належать монографії “Соціально-економічне становище Закарпаття в другій половині XVIII ст.” (1962), “Соціально-економічні відносини і класова боротьба на Закарпатті в кінці XVIII - першій половині XIX ст.” (1965), “Зоря незгасана” (1986. - Співатори - В.Задорожний і О.Мазурок), “Людомор на Поділлі” (1993), “Голод на Поділлі”. Ілля Шульга був співавтором багатьох фундаментальних колективних монографій, зокрема “Історія селянства Української РСР”, “Торжество історичної справедливості”, “Історія Української РСР”, “Історія міст і сіл УРСР”, “Шляхом до щастя: нариси історії Закарпаття” та ін. У співавторстві з іншими науковцями він видав “Книгу для читання з історії Української РСР”. Як бачимо, І.Г.Шульга має солідний науковий доробок у монографічному плані.

У монографії “Соціально-економічне становище Закарпаття в другій половині XVIII ст.” одним із перших, на основі нових архівних документів, висвітлив запровадження урбаріїв Марії-Терезії в Закарпатті та розвиток цехів у краї.

Високо була оцінена монографія І.Г.Шульги “Соціально-економічні відносини і класова боротьба на Закарпатті в кінці XVIII - першій половині XIX ст.”. Її рецензенти - В.І.Лько і М.М.Лелекач відзначили, що “автор всебічно досліджує соціально-економічне життя Закарпаття”.

У колективній монографії “Шляхом до щастя: нариси історії Закарпаття” (Ужгород, 1973) І.Г.Шульга опублікував розділи та окремі параграфи: “Період раннього феодалізму”, “Доба розвинутого феодалізму і його криза”, “Відгомін буржуазної революції 1848-1849 років”. До речі, він неодноразово ще звертатиметься до цієї проблеми. В 1966 р. в “Ежегоднике по аграрной истории Восточной Европы”, виданому в Кишиневі, І.Г.Шульга опублікував статтю “Про особливості аграрних відносин Закарпатської України в період кризи

феодално-кріпосницьких відносин (кінець XVIII - перша половина XIX ст.)", а в збірнику "Культура та побут населення Українських Карпат" помістив статтю "Боротьба селян Карпатського регіону проти феодално-кріпосницького і національного гніту напередодні буржуазної революції 1848-1849 рр."

І.Г.Шульга був редактором, членом редколегії і постійним автором "Наукових записок Ужгородського державного університету". В 1956-1960 рр. були опубліковані його праці "До питання про економічні зв'язки між західноукраїнськими землями та Лівобережною Україною і Росією в другій половині XVIII ст.", "Втягнення феодалних господарств Закарпаття в товарно-грошові відносини в другій половині XVIII ст. (По архівах Мукачєво-Чинадіївської латифундії Шенборна)", "Втягнення поміщицьких господарств Закарпатської України в товарно-грошові відносини. Проникнення товарно-грошових відносин у селянські господарства", "З історії розвитку домашньої промисловості і ремесла на Закарпатській Україні в другій половині XVIII ст." та ін.

Ілля Шульга був учасником численних наукових конференцій, які відбувалися в 50-60-х роках в стінах Ужгородського університету. У наукових збірниках "Доповіді та повідомлення УЖДУ. Серія історична", "Доповіді та повідомлення. Серія історико-філологічна" та ряд інших вчений опублікував десятки праць.

І.Г.Шульга був постійним автором "Українського історичного журналу" - найбільш престижного видання українських істориків. В ньому побачили світ праці І.Г.Шульги "З історії економічних і культурних зв'язків Закарпаття з іншими українськими землями і Росією наприкінці XVIII - у першій половині XIX ст.", "З історії економічних зв'язків України з Молдавєю в другій половині XVIII ст.", рецензії на праці О.Апанович, С.Злупка, С.Сергієнка та багатьох інших. Цікавою у всіх відношеннях є передмова І.Г.Шульги до книги В.Грабовецького "Туцупльщина в XIII-XIX століттях" (1982).

Цікавили І.Г.Шульгу також угорсько-українські відносини XVIII-XIX ст. Цю проблему він піднімав у працях "Про зв'язки України і Угорщини у XVIII ст.", "З історії економічних зв'язків між Лівобережною Україною та Угорщиною в XVIII ст.", "З історії спільної боротьби угорського і українського народів в період буржуазної революції 1848-1849 рр."

Із вищесказаного видно, що серед проблем, які досліджувались І.Г.Шульгою, переважали - становище закарпатських селян, розвиток промисловості, міст, торгівлі другої половини XVIII - першої половини XIX ст., економічні, політичні і культурні зв'язки Закарпаття з Україною, Угорщиною, Румунією, Сербією та іншими країнами. Бібліографія І.Г.Шульги налічує понад 200 позицій.

Вінницький педінститут випустив бібліографічний покажчик "І.Г.Шульга", в доборі матеріалів якого велику допомогу надали працівники наукової бібліотеки нашого університету, в якому розпочав свою наукову діяльність І.Г.Шульга.

Багатогранність інтересів вченого проявилась у спробах художньої інтерпретації історичного минулого. Йдеться про його повість "Брате мій", присвячену історії опришківського руху в Карпатах. Талант історика і публіциста переплітався із любов'ю до пісенного мистецтва. Ілля Гаврилович був глибоко закоханий в українську народну пісню і, мабуть, тому був активно-примірним учасником чоловічої хорової капели "Боян" УжДУ.

Із вересня 1972 р. І.Г.Шульга очолив кафедру історії СРСР і УРСР Вінницького педінституту. Сюди він приніс дух академічної науки, тут продовжував розквітати його талант ученого і педагога. Він брав найактивнішу участь у роботі краєзнавчого товариства "Поділля", Товариства української мови імені Т.Г.Шевченка, віддавався громадській роботі на благо незалежної України.

З початком процесів демократизації і національного відродження наукові інтереси Іллі Гавриловича значно розширилися. Особливо не давало спокою власне пережите у 30-40-х роках - голодомор 1932-1933 рр. І він сказав про це. Копітка праця в архівах дозволила І.Г.Шульзі підготувати цілий ряд публікацій у центральній та місцевій пресі, виступати з цією проблемою перед найрізноманітнішими аудиторіями. Цим трагічним подіям присвячені ґрунтовні монографії, про які йшлося вище.

Працюючи у Вінницькому педінституті, І.Г.Шульга не поривав зв'язків з Ужгородським університетом. Він читав студентам спецкурси, допомагав молоді в науковій роботі, брав участь у наукових конференціях, що проходили на базі УжДУ, неодноразово запрошувався головою ДЕК історичного факультету. Під керівництвом І.Г.Шульги два викладачі історичного факультету - В.Є.Задорожний і О.С.Мазурок захистили докторські дисертації, стали професорами. Вихованці вченого успішно продовжують почату ним справу дослідження маловідомих питань історії Закарпаття XVIII-XIX століть.

"Історія була його душею, Україна - любов'ю". Ці слова написані на надгробному пам'ятнику доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча вищої школи, лауреата Державної премії України І.Г.Шульги. Хочемо наголосити, що ми шануємо побратима по праці, який був наставником, чуйною людиною, тим, хто вніс вагомий вклад у культурне життя Закарпаття.

В.ЗАДОРОЖНИЙ,

М.ВЕРЕШ,

М.ОЛАШИН.